

O'ZMU XABARLARI

ВЕСТНИК НУУЗ

АСТА NUUZ

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI ILMIY JURNALI

JURNAL
1997 YILDAN
CHIQA
BOSHLAGAN

2023
1/10/1

Ijtimoiy-
gumanitar
fanlar turkumi

Bosh muharrir:

I.U.MADJIDOV – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Y.S.ERGASHOV – f-m.f.d., professor.

R.X. SHIRINOVA – fil.f.d., professor

Tahrir hay'ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.

Ashirov A.A. – t.f.d., prof.

Balliyeva R. – t.f.d., prof.

Malikov A.M. – t.f.d., prof.

Yusupova D.Y. – t.f.d., prof.

Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.

Mo'minov A.G. – s.f.d., prof.

Nishonova O.J. – f.f.d., prof.

Abdullayeva N.B. – f.f.d., prof.

Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.

Tuychiyev B.T. – f.f.d., prof.

Utamuradov A. – f.f.n., prof.

Muxammedova D.G. – psix.f.d., prof.

Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.

Mengliyev B.R. – fil.f.d., prof.

Sa'dullayeva N.A. – fil.f.d., dots.

Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.

Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., PhD.

Mas'ul kotib: **Z.A.PARDAYEV**

TOSHKENT – 2023

MUNDARIJA

Tarix

Allamuratov Sh. Amudaryoda mahalliy kemachilik (XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlari).....	4
Anarkulov S. Shahar antropologiyasi tadqiqotlarning alohida yoʻnaligi sifatida	7
Begaliev J. Lifestyle of ancient peoples: according to historical data of Beruni.....	11
Boxodirov I. Birinchi jahon urushi Kavkaz frontidagi harbiy harakatlarda 2-Turkiston armiya korpusining ahamiyati.....	14
Gaybullayeva Y. XIX-XX asrlarga oid Oʻzbekiston muzey fondlarida saqlanayotgan oʻzbek ayollarining kiyim-kechaklari.....	18
Yormatov F. Keksa avlod vakillarining jamiyat hayotidagi ijtimoiy faolligi hamda yoshlar tarbiyasidagi oʻrni	21
Mulkamonov X. Termiz davlat unversitetida mustaqillik yillarida jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish tadbirlari va ularning natijalari.....	24
Nazarova D. Turizm infratuzilmasini rivojlanishida Toshkent muzeylarining oʻrni	27
Obломuradov N. Oliy taʼlim tizimidagi islohotlar – sifat va samaradorlikni taʼminlashning ustuvor vazifalari	30
Раишев Т. Развитие фармации в Туркестанском крае во второй половине XIX – начале XX века.....	33
Falsafa. Pedagogika. Psixologiya. Metodika. Sotsiologiya. Siyosiy fanlar. Islomshunoslik	
Abdullayeva L. Sociocultural competency and foreign language communicative competence	37
Abdulmajidova M. Maktab oʻquvchilarida kasbiy koʻnikmalarni shakllanishining psixologik xususiyatlari	40
Alimov A. Husayn Voiz Koshifiy asarlarida ijtimoiy faollikning ahamiyati va xizmat koʻrsatish odoblari talqini	43
Alimov Z. Yuksak axloqiy kadrlarni tayyorlashda media kompetentlikka qoʻyilgan talablar.....	46
Allamova Sh. Intellektual muvaffaqiyatli oʻsmirlarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari boʻyicha chet el olimlarining qarashlari	49
Arziqulov H., Xayriyeva Sh. Differensial tenglamalardan maʼruza mashgʻulotlarini tashkil etishda CASE-STUDY texnologiyasidan foydalanish.....	52
Atamuratova F. Oʻsmir oʻquvchilarni salomatlikka yoʻnalganligini rivojlantirishning psixologik omillarini ilmiy manbalarda oʻrganilishi	56
Axmedova D. Xotin-qizlar sotsial maqomining transformatsiyasi va gender muvozanatdagi dinamik oʻzgarishlar tahlili.....	59
Ashirova S. Boʻlajak maktabgacha taʼlim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari.....	63
Berdaliyeva G. Pedagogik jarayonlarga raqamlili yondashishning ilmiy-nazariy asoslarini tahlili.....	66
Dehqonova M. Boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining pedagogik loyihalash kompetensiyasini rivojlantirish.....	69
Jabbarov U. Boʻlajak ingliz tili oʻqituvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish.....	72
Ibragimov R. Kasb-hunar maktablari oʻquvchilarini kasbiy tayyorlashda fizikani kompyuter vositalaridan foydalanib oʻqitishning ahamiyati	76
Izzatullayev B. AQSH ning Markaziy Osiyo tashqi siyosatida raqamli diplomatiyani olib borish usullari	79
Imonova M. Shaxs taraqqiyotida sibling munosabatlarining ahamiyati	82
Ismoilov D. Kredit modul tizimiga asoslangan oʻqitish tizimida fizikadan amaliy mashgʻulotlarini olib borish metodikasi	85
Isomiddinov E. Oʻzbekistonda mahalliy davlat hokimiyati organlarini isloh qilishning konseptual asoslari	88
Каримова В. Методы системного анализа в управлении качеством процессов повышения квалификации руководящих кадров высших образовательных учреждений	91
Каримова М. Oʻsmir yoshidagi qizlar oilaviy hayot haqidagi tasavvurlariga taʼsir etuvchi omillar.....	94
Qodirov A. Reflektiv kompetensiyaning mohiyati va til oʻqitishdagi ahamiyati	97
Qosimov A., Dadajonov O. “Quyosh chiqishidan oldin” dramasida naturalizm taʼsiri	100
Latipova M. Talabalarga adabiyot darsini modellashtirishga oʻrgatish metodikasi.....	103
Maxmanov E. Boʻlajak muhandislarning fizikadan amaliy kompetentligini shakllantirish	106
Muzaffarov N. XVI asr Movarounnahr ijtimoiy – siyosiy hayotida Shayx Hudoydodi Valining tutgan oʻrni.....	110
Musurmanov U. Informatika oʻqituvchilarini zamonaviy metodik texnologiyalar asosida tayyorlash.....	113
Muhammadiyeva N. Boʻlgʻusi oʻqituvchilarni amaliy jarayonlarga tayyorlash metodikasini takomillashtirish muamosining konseptual asoslari	116
Navruzov R., Iminjanov M., Jabbarov Z. Oʻzbekiston Respublikasi oliy taʼlim muassasalarining harbiy tayyorgarlik oʻquv boʻlinmalarida harbiy topografiya fanini oʻrgatishning istiqbollari.....	119
Nasimov S. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarning maktabga adaptatsiyasi	123
Neʼmatov B. Zamonaviy boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining kreativ faoliyatini takomillashtirish	126
Nurmatova D. Boʻlajak muhandislarga ilmiy va oʻquv bilish metodlari asosida fizika oʻqitishning metodik modelini qurish	129
Oripova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodkorligini diagnostika qilish usullari	132
Ortiqov M. Temir yoʻl transporti sohasiga oliy maʼlumotli mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning oʻziga xos xususiyatlari va takomillashtirish muammolari.....	135
Raximova G. Shihobuddin Suhravardiy milliy ahloqiy merosini oʻrganishning tarixiy jihatlari.....	138
Rahimova D. Ijtimoiy falsafaning jamiyatdagi oʻrni va asosiy funktsiyalari.....	141
Raxmatov A. Oʻquvchilarning konstruktorlik qobiliyatlarini ijodiy masalalarni yechish orqali takomillashtirish.....	144
Rahmatova N. Yosh oila tushunchasi, mohiyati va uning oʻziga xos xususiyatlari	148
Rashidova Sh. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining ijtimoiy omillari.....	152
Roʻzimurodov S. Mahallada yoshlarni sogʻlom muhitni yuksaltirishning tarixiy – axloqiy asoslar	155
Suyunov R. Akademik litseylarda taʼlim sifatini boshqarishni pedagogik aspektlari	158
Suyarov K. Fizika fanini oʻqitishda STEM taʼlimi	161
Tashmetov T. Yoshlar maʼnaviyatini yuksaltirishda gʻoyaviy omillar dinamikasi va tendensiyalari	164
Toʻgʻonboev Gʻ. Musobaqa davrida yuqori malakali gandbolchilarning hujum harakatlarini nazorat va tahlil qilish.....	168
Turayev S. Boʻlajak dasturchilarga dasturlash tillaridan taʼlim jarayonida foydalanish metodikasi	171

Turg'unboev J. Zamonaviy davrda AQSH "Aql markaz"lari faoliyatining asosiy jihatlari.....	174
Turdiyev U. Global o'zgarishlar kontekstida O'zbekistonda kiberxavfsizlik sohasidagi davlat boshqaruvining roli va ahamiyati	178
Tursunov L. About the concept of legal nihilism	181
Xadjamuratova M. Yoshlarni ijtimoiy himoya qilish – davlat siyosatidagi innovatsion yondoshuvning samarali mahsulini	184
Xaydarova M. Boshlang'ich sinflarda tarbiya fanini o'qitishning mazmuni.....	188
Khamidova I. Historical survey of using authentic materials in teaching in the foreign language classroom.....	191
Xamrayev S.B. Yoshlarda kasb etikasi rivojlanishining ijtimoiy-falsafiy tahlili	194
Xasanova N., Nizamova S. Germaniya davlati hamda mamlakatimizda kimyo fanini o'qitishning solishtirma tahlili	197
Xashimov Sh. O'zbekistonning xalqaro imidji yuksalishida milliy turizmning modernizatsion va integratsion jarayonlar.....	200
Xodjiyeva F., Islamova M. Talabalarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish texnologiyasining metodologik asoslari.....	203
Kholikova M. The importance of interactive methods in the development of reading skills in teaching english.....	207
Xolmurotova Sh. Ayollarga mutaassib shaxslar tomonidan psixologik ta'sir solayotgan omillar	210
Xoshimxonov X. Ahmad Yassaviy hikmatlarida ijtimoiy – axloqiy qarashlar	213
Xudoyqulova Sh. Oilada bolalar hissiyotini rivojlantirishning psixologik modeli	216
Xujaqulov A. Hayot faoliyati xavfsizligi sohasida ta'lim mazmunini modellashtirish tamoyillari	219
Xo'jamatova X. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiylashuvida o'yinlarning ta'limiy ahamiyati	222
Haydarova Z. Ta'lim sohasida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish zarurati	225
Haydarova S. Shaxs agressivligini psixologik xususiyatlarini tadqiq qilish.....	228
Choriyeva M. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashga akmeologik yondashuvning amaliy asoslari	231
Sharipov A. Yoshlarda irodaviyligni tarbiyalashda xalq og'zaki ijodining o'rni	234
Shukurullayeva G. Jazoning ijtimoiy-axloqiy va xuquqiy ta'sirlashuvdagi munosabatlari.....	237
Yusupova A. Yoshlar ma'naviyati va milliy tarbiya.....	241
Filologiya	
Abdaxalilova G. Ingliz tilida turizm sohasiga oid so'zlarni o'zlashtirilgan suffikslar orqali yasalishi	244
Axunov M., Gulomova M. "Jinoyat"-“Crime” leksemasi ma'nodoshlari va ularning o'ziga xos jihatlari	247
Gapparova M. Sintaksem tahlil – funktsional sintaksis uslubi sifatida.....	250
Davronova Z. Ona tili darslarida o'quvchilarning tasviriy matn yaratish ko'nikmasini rivojlantirish metodikasi	253
Ibraximova D. Ingliz va o'zbek tillari antroponimik birliklarining lisoniy va nutqiy vazifalari	256
Isломov J. Isajon Sultonning portret yaratish, peyzaj va badiiy detal qo'llash mahorati	260
Isokulov A. Televizion titrlarning pragmatik xususiyatlari.....	264
Karimova N. Ijod laboratoriyasi xossalari (badiiy g'oya, ilhom va ijodkor "men").....	267
Qosimov A., Dadajonov O. "Quyosh chiqishidan oldin" dramasi naturalizm ta'siri	270
Qudratov L. Matnning sintaktik birligi muammosi.....	273
Qulmamatov O. Askiya va dozens janrlarining nutqiy ta'sirchanligini oshirishda stilistik vositalarning o'rni	276
Mamatkulova M. Zamon qahramoni – davr talabi.....	280
Mahmudova M. Ijtimoiy tarmoqlarda feyklarini bartaraf etish muammosi	283
Navruzova X. 5-11-sinf o'quvchilarida ko'rsatish olmoshili qo'shma gaplarning o'zlashtirilishi	286
No'monova Z. Evfemizm konseptining nominativ maydoni	290
Omonova M. Chog'ishtirayotgan tillarda meliorativ terminlarning struktur-grammatik xususiyatlari.....	293
Otaqulov N. Subkollokvial frazeologik birliklarining semantik xususiyatlari	297
Ruzmatova D., Begimkulova Sh. Afg'on-Amerika adibalari Saima Vahab va Nilufar Pazira ijodida patriarxal ustunlik va uning tasviriy ifodasi.....	300
Sabirova D. Nazar Eshonqulning "Shamolni tutib bo'lmaydi" asarida polifonik hikoya stili	303
Samandarova S. O'zbek tilshunosligida evfemik va disfemik ifodalarning turli tasniflari	306
Suyarova N. Comparative study of metaphor in english and uzbek languages	310
Rasulova S. "Chorrahada qolgan odamlar".....	313

Sarvinoz RASULOVA,
ToshDO'TAU o'qituvchisi
E-mail:sarvina_ok@mail.ru

Filol.f.d., prof. B.Karimov taqrizi asosida

“CHORRAHADA QOLGAN ODAMLAR”...

Аннотация

Ushbu maqolada barchaning sevimli yozuvchisi Tohir Malikning “Chorrahada qolgan odamlar”, ya’ni “Devona” asarining tahlili keltirilgan. “Devona” fantastik qissa bo’lib, uning chorrahada qolgan to’rt qahramonning hayoti hikoya qilinadi. Maqolada ushbu qahramonlarning xarakteri, asarda tutgan o’rni tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: fantastik qissa, qahramon, xarakter, chorrahada qolganlar, mavzu, g’oya, ruhiyat tahlili, tarbiya, ziddiyat, odob, detektiv asarlar, ma’rifiy asarlar.

“ЛЮДИ ЗАСТРЯЛИ НА ПЕРЕПУТКЕ”...

Аннотация

В данной статье представлен анализ всеми любимого писателя Тахира Малика “Люди на распутье”, он же “Безумный”. “Сумасшедший” – это фантазийная история, повествующая о жизни четырех персонажей, оказавшихся на распутье. В статье анализируется характер этих героев, их роль в произведении.

Ключевые слова: художественный рассказ, герой, персонаж, перепутье, тема, идея, психологический анализ, воспитание, конфликт, манеры, детективные произведения, воспитательные произведения.

“PEOPLE STUCK AT THE CROSSROADS”...

Annotation

This article presents an analysis of everyone's favorite writer, Tahir Malik's "People at the Crossroads," aka "Mad." "Crazy" is a fantasy story, which tells the lives of four characters who find themselves at a crossroads. The character of these heroes, their role in the work is analyzed in the article.

Key words: fictional story, hero, character, crossroads, theme, idea, psychological analysis, education, conflict, manners, detective works, educational works.

Kirish. Iste’dodli yozuvchilarning hayoti va ijodi, asarlaridagi obrazlar, ularning ruhiy olami, badiiy asar poetikasi, adib mahorati, uslubini o’rganish bugungi kunda dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Mustaqillik yillarida yaratilgan Tohir Malikning 5 kitobdan iborat bo’lgan “Shaytanat” asari o’zbek adabiyotining eng yaxshi namunolari qatoriga kiradi. Syujet rishtasining tarangligi, voqealar ko’lamining keng va chuqur, murakkab va ziddiyatligi, badiiy salmoqdorligi, qahramonlar miqdorining ko’p va rang-barangligi, voqea, mazmun va g’oyasining serqatlamligi, milliyliги bilan Tohir Malik asarlari boshqa asarlardan ajralib turadi.

Adabiyot olami nihoyatda rang-barang, badiiy ijod tayyor qoliplarni tan olmaydigan sirli-sehrli hodisa hisoblanadi. Keng ma’nodagi adabiyotni quyidagicha anglash mumkin: “Adab – tarbiyalilik, noziklik, go’zal qiliq, boshqalar bilan yaxshi ko’rkam munosabatda, muomalada bo’lmoq ma’nolarin ichiga oladir. Mana shu ma’nolari e’tibori ila “adab” so’zin archabchadan “adabiyot” ravishida ko’blik (jam’) qilib, hikoya, she’r, qissa, masallarga atama qilg’andirlar. Chunki bular odamlarning tabiatiga, fikr va hislariga tarbiyalilik, noziklik va chiroylilik berguvchi narsalardir. Keng ma’nosi ila “adabiyot” degan so’zdan bir tartib solib so’ylangan yoki yozilg’an hamma fikr va tushunchalarni, tuyg’u va xayollarni anglaymiz” [4].

Tohir Malik ijodi o’zbek adabiyotiga fantastik, detektiv va ma’rifiy asarlari bilan yangi yo’nalishlarni olib kirdi. U adabiyotda o’ziga xos maqomga ega ijodkorlardan. Uning ijodini o’rganish hozirgi zamon adabiyotining juda muhim masalalarini oydinlashtirish imkonini yaratadi. Yozuvchi merosining maxsus tadqiq etilishi lozim bo’lgan

qirralari bisyor. Chop etilgan asarlarining adadi ham yuqori darajada.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O’zbek adabiyotida Tohir Malikning ayrim qissalari tahlili U.Normatov, A.Rasulov, A.Ulug’ov, X.To’xtaboyev, F.Rajabova, H.Karimov, T.Shermurodov, R.Ibrohimova, R.Sharipova, I.Mirzayev, K.Turdiyeva, S.Mirzayev kabi qator olimlar yozgan maqolalarda bir qadar o’z ifodasini topgan. Tohir Malik qissalarining janr poetikasi talqini esa ilmiy va adabiy jamoatchilik e’tiboridan chetda qolmoqda.

O’zbek ilmiy-badiiy fantastikasi 70-yillarning oxiri – 80-yillarning boshlarida milliy qiyofa kasb eta boshladi. Tohir Malikning “Chorrahada qolgan odamlar”, “Falak”, H.Shayxovning “G’aroyib ko’lanka”, “Ajodlar xotirasi”, M.Mahmudovning “Mangu kuy izlab”, “Teskariko’zlar sayyorasi” singari asarlari jiddiy izlanishlar mevasi sifatida yuzaga keldi. Endilikda ularning har birida voqelikni idrok qilish va ifodalashda, qahramon xarakterini yaratishda, inson ruhiyati kengliklarini anglashda o’ziga xos fantastik tasvir usullari mavjud. Muhimi, o’tmish, bugun va kelajakni tavrillashda, kitobxonni ishonitirish mumkin bo’lgan favqulodda holat va vaziyatlar yaratishda taxayyulot mohiyatini anglaganlar [6].

Tadqiqot metodologiyasi. Fantastikada, asosan, ikki yo’nalish bor: biri fantastika – ilmiylikka katta ahamiyat berilmaydi. Bir ilmiy g’oya asosida badiiy asar yaratiladi. Rey Bredberi shu toifadan. Ikkinchi yo’nalish – “ilmiy-fantastika”, deyiladi, undan ilmiy g’oyani isbotlashga ko’proq ahamiyat beriladi. Ayzek Azimov shu toifadan. Do’stimiz Hojiakbar ham shu yo’nalishda ijod qilgan [2]. Tohir Malik ilmiy fantastik asarlar yozgan.

“Milliy zaminga tayanib turib ilmiy-fantastik asarlar yozish Hojiakbar Shayxovning tengdoshlari Tohir Malik, Mahkam Mahmudov, Asqar Qasimovlar ijodiga chuqur tomir yoygan, – deb yozadi adabiyotshunos P.Shermuhamedov. – Bular ijodidagi ana shu goho ko‘z bilan ko‘rib bo‘lmaydigan “qon tomirlari”da jamiyatning o‘tkir muammolari qalamga olingan” [5]. Shu o‘rinda ta’kidlash kerakki, fantastika, ba’zilar o‘ylagandek, oldi-qochdi gaplar yig‘indisi emas, fantast yozuvchi “ko‘knorxayol” ham emas. Fantast yozuvchi jiddiy ilmiy faraz, g‘oyani xuddi amalga oshganday tarzda ishonarli bayon qilishi lozim. Misol uchun, Marsda hayot yo‘qligi hozirgi kunda hamma ayon. Biroq Mars hayoti haqida asar yozgan polshalik adib Stanislav Lemning kitoblarini hamma qiziqib mutolaa qiladi. Bundan tashqari “Robot” atamasini kashf etgan Chex yozuvchisi Karel Chapekning o‘z asarida yaratilgan robot hozirgi kunda haqiqatga aylangani barchaga ma’lum. Fantast-yozuvchi bayon etgan ilmiy g‘oyalar isbot etilmasa-da, lekin asarning ko‘p yillardan beri o‘qilishiga sabab, ikkinchi muammoning hal qilinishi, ya’ni asarning yuksak badiiy mahorat bilan yozilgani, xayoliy qahramonlarni hayotiy ko‘rinishda chizib bera olganidir. Hozirgi kunda lazer nuri xayolot mahsuli emas haqiqatga aylandi. Biroq “Injener Garinning mo‘jizasi” kitobi hozirgacha qiziqib o‘qiladi. Asarda keltirilgan ilmiy formulalarning xato ekanligi hech kimni qo‘lqatmaydi. Bunga sabab yozuvchining mahorati, asarning yuksak badiiy saviyada ekanligidir. Ana shu jihatlarga asarga uzoq umr bergan.

Tohir Malikning asarlari ham hozirgi kunda sevib o‘qiladi. Chunki adib mustaqillikdan oldingi yillardagi dolzarb mavzularda asarlar yozgan. Fantastik adabiyot haqida gapirganda H.Shayxov, M.Mahmudov, Rustam Obid, Hasan-Husan Tursunovlar, Qudrat Do‘stmuhamedov, Tursunboy Samatovlar birga Tohir Malik nomini ham e’tirof etishimiz lozim. Chunki adibni XX asrning 70-80-yillarida biz uchun muhim bo‘lgan muammolar, xususan, Orol fojiasi va paxtazorlarga zahar sepilishi natijasida odam irsiyati o‘zgarishi mumkin, degan muammolar qattiq o‘ylantirgan. Ana shu muammolarni o‘z hikoya va qissalarida yoritishga kirishgan.

Tahlil va natijalar. Fantastik asarlarda mo‘jiza yaratuvchi rolini fantastik tavsillar bajaradi. T.Malikning “Chorrahada qolgan odamlar” qissasida tavsil vazifasini biotok oqimlari o‘taydi. Asarning asosiy qahramonlaridan Rhaq biotok oqimlari orqali Tang sayyorasidan Yerga tushadi, yerliklar hayoti bilan tanishadi. Rhaq ham yerda yerliklar singari faoliyat ko‘rsatadi. Qissada g‘ayritabiyy holatlar mavjudki, yozuvchi bunga kitobxonni ishontira oladi. Rhaqni faqat bitta narsa – ikki sayyoradagi ikki xil bir-biriga qarama-qarshi hayot mavjudligi qiynaydi. U yerliklar hayotida havas qiladi. Tangdagi kishilarga insonni, uning qalbin tushunish tuyg‘usi begona. Eng muhimi, ularda insoniy mehr-muhabbat yetishmaydi. Rhaq – arosatda qolgan odam. Sababi, u yurtidan ham kecha olmaydi, ayni paytda, yerliklar hayoti uni o‘ziga tortib turadi. Yozuvchining mahorati shundaki, u ikki sayyora kishilarini qiyoslash asosida Rhaq rshiy olamiga kirib boradi. Shunday qilib, fantastik tavsil – biotok oqimlari orqali yozuvchi qahramoni xarakterini oydinlashtiradi.

Bizga ma’lumki, fantastik asarda o‘ziga sayyoraliklar, kelgindilar obrazi asosiy o‘rin tutadi. Yozuvchilar ularning qiyofalarini berishda ham realistlik, ham fantastik ifoda usullarini mahorat bilan qo‘llay olganlar. Adib Tohir Malik “Chorrahada qolgan odamlar” qissasida Tang sayyorasidan Yerga tashrif buyurgan Lukning suvratini quyidagicha chizadi: “Baland bo‘yli, yelkalari keng, ko‘zlarida o‘t chaqnatayotgan sarpoychan bu odam...” [1]. Tohir Malik chizgan portretlar muxtasar va lo‘nda. U qahramonining tashqi ko‘rinishidagi eng muhim nuqtalarga e’tibor beradi. YA’ni adib kelgindilarni yerliklarga monand tasvirlaydi. Tohir Malik

yaratgan portretlarda ham g‘ayribaiylik mavjud, ammo u pinhona holatda beriladi.

“Chorrahada qolgan odamlar” asaridagi Rhaq hamda Sabohiddin ruhiy-psixologik qiyofalarining berilishi fikrimizni tasdiqlaydi. Rhaq yerdagi qaynoq hayotni kuzatar ekan, azob va iztiroblar ichida yonadi. Sababi, uni Yerga hayratga solgan narsa o‘z sayyorasida yo‘q. Tangda hayrat o‘lgan. Hattoki inson o‘limi ham ularni qiynamaydi. Bu holatdan Rhaq iztirob chekadi: “Ertaga haligi go‘dak dafn etiladi, ammo bu bola uchun hech kim nola chekmaydi. Jonzotning qadri shuncha. Yerga esa butunlay boshqacha. Odamlar hatto marhumning izidan qabrga kirishga ham rozi bo‘ladilar. Balki bu ortiqcha hissiyotdir, ammo baribir kuyinish yaxshi. Rhaq yumshoq pastak kursiga yastanib o‘tirib yerliklarni esladi” [1].

Rhaq Yerdagi va Tangdagi shu holatni qiyoslar ekan yerdagi fidoyi, kuyinchak insonlar ko‘z oldiga keladi. Tohir Malik asarlari lirizmga boy, unda shoirona ifoda ustuvor. Ishongan odami Sabohiddinga akasining boshini tortiq qiladi. Asardagi shu epizod e’tiborli va ta’sirchan: “Tog‘lar ham qotib qolgan edi. Osmon ham. Dunyoning qon tomirlaridan jon chiqib ketdi. Bir zum, faqat bir zum shunday bo‘ldi. U qo‘lidagi kallani tashlab yubordi. Akasining kesilgan boshi qorga cho‘kdi. Sabohiddining qalbidan otilgan faryod sukunatni qalqitib yubordi. Tog‘lar aks-sado berdi. Yo‘q, sado emas bu. Tog‘lar ham faryod chekdi.

Bu faryodni qorlar o‘ziga shima olmadi, osmon bag‘riga singirdi” [1]. Bu parchani, ta’bir joiz bo‘lsa, nasriy she’r deyish mumkin. Yegulik istab xaltaga qo‘l qolgan Sabohiddin sovuq narsani ushlaydi. O‘sha sovuq narsa akasining kallasi edi. Shu lahzadagi Sabohiddining iztiroblarini yozuvchi tabiatdagi holatlar bilan bog‘lab ochadi. Yeru osmon, tog‘lar – jamiki borliq shu dahshatning guvohi edi, go‘yo. Yozuvchi jonlantirishdan ustalik bilan foydalangan. Tog‘larning faryod chekishi, qotib qolishi, dunyoning qon tomirlaridan jon chiqishi – jonlantirish, insonga xos xususiyatlar tabiatga ko‘chirilgan. Butun borlig‘ini tun-qorong‘ulik qoplagan Sabohiddinning ko‘z oldida bu dahshatlar lahzada yuz berdi hamda uni telba qilib qo‘ydi. T.Malik qahramonlarining ruhiy olamiga shu yo‘llar bilan kirib bordi [6]. Boshqacha qilib aytganda, u ruhiyat rassomidir. M.Mahmudov ham ushbu asarni tahlil qilar ekan, yozuvchining inson ruhiyati kengliklarini teran anglagani, qissa o‘zida bir roman materialini qamrab olganini ta’kidlab, uni birinchi o‘zbek fantastik romani deb ataydi [1].

Tohir Malik detektiv-fantastik yo‘nalishini takomillashtirdi va bunda qahramonlar ruhiy olamining nozik qirralarini ochishga erishdi. Unda taxayyulot bilan reallik omuxtalashdi [6].

Tohir Malikning “Chorrahada qolgan odamlar” asarida ham fantastik, ham realistlik ruh seziladi. Asardagi Rhaq obrazi fantastik xarakter sifatida shakllangan. Sabohiddin esa realistlik xarakter hisoblanadi. Bu obrazda milliylikning muhim qirralari mujassam. Sabohiddin yoshlikdan sharqona tarbiyalangan, madrasa ta’limini olgan, o‘zbekona urf-odatlarini yaxshi biladi. Eng muhimi, imon-e’tiqodli. Shu bilan birga, u – murakkab davr farzandi. Davr murakkabliklari ham uning e’tiqodini bukolmagan. Bu xarakterda o‘zbek dunyoqarashi, suronli yillardagi xalq fojiasi aks etgan. Sabohiddin quyidagi xususiyatlarga ega: ushbu xarakter – real voqelik mahsuli; o‘zbekona xususiyatlarni o‘zida jamlagan, tipiklik mohiyatini kasb etgan; davr murakkabliklari xarakter mohiyatining ochilishida ta’sir ko‘rsatgan; iztiroblari asosida o‘zbek fojiasi yotadi; nnda 30-yillardagi xalq, ya’ni arosatda qolgan o‘zbek qiyofasi namoyon bo‘ladi.

Umuman, Tohir Malik murakkab inson xarakterining barcha qirralarini yoritishga harakat qiladi [6].

Xulosa va takliflar. Tohir Malik ijodi o‘zbek adabiyotiga fantastik, detektiv va ma’rifiy asarlari bilan yangi yo‘nalishlarni olib kirdi. U adabiyotda o‘ziga xos maqomga

ega ijodkorlardan. Uning ijodini o'rganish hozirgi zamon adabiyotining juda muhim masalalarini oydinlashtirish imkonini yaratadi. Yozuvchi merosining maxsus tadqiq etilishi lozim bo'lgan qirralari bisyor. Chop etilgan asarlarining adadi ham yuqori darajada.

Tohir Malik "Chorrahada qolgan odamlar" romani ham qayta tahrir qilib, ayrim joylarini o'zgartirgan. Asarda qahramonlarning ruhiy holatiga kam e'tibor berilgan. Shu o'rinlar to'g'irlangan va senzura yo'l qo'ymagan sahifalarni qayta yozgan hamda asarning ilk nomi – "Devona"ni tiklagan.

ADABIYOTLAR

1. Малик Т. Чорраха колган одамлар. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1980. – 219 б. – Б. 3, 36, 213.
2. Махмудов М. Ҳаётдан ўзган ҳаёл // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 1984. 3-февраль.
3. Номозов А. Тоҳир Малик гурунглари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016. – Б. 38.
4. Саъдий А. Амалий ҳам назарий адабиёт дарслари. – Т.: Ўрта Осиё давлат нашриёти, 1924. – Б. 1.
5. Шермухамедов П. Давр қахрамон тақдирида. – Тошкент, 1976. – Б. 163.
6. Қувватова Д. Ўзбек илмий-бадиий фантастикасида фольклор мотивлари. Фил. фанл. номз. ... дисс. – Тошкент, 1997. – 119 б. – Б. 20, 32-33, 37, 41.